

Голові спеціалізованої вченої ради
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України
доктору психологічних наук, професору
Людмилі Захарівні Сердюк

РЕЦЕНЗІЯ

доктора психологічних наук, старшого дослідника,
в.о. завідувача лабораторії психології особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України
Чиханцової Олени Анатоліївни
на дисертаційне дослідження
Оржешка Дмитра Валерійовича
«Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів
військових закладів України»,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 053 «Психологія»

1. Актуальність обраної проблематики виконаної роботи та її зв'язок із науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження Д. В. Оржешка присвячене актуальній та суспільно значущій проблемі – психологічним особливостям мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів освіти. В умовах повномасштабної війни, тривалого впливу екстремальних стресогенних чинників та трансформації системи військової освіти проблема формування особистісної ідентичності, самоприйняття, психологічної стійкості та професійного становлення майбутніх офіцерів набуває особливого значення як у теоретичному, так і у прикладному вимірі.

Актуальність дисертації визначається не лише практичними потребами психологічного супроводу військовослужбовців, а й недостатньою теоретичною розробленістю феномена мілітарного самоприйняття у сучасній психологічній науці. Попри наявність значної кількості досліджень, присвячених професійній ідентичності, Я-концепції, самоставленню та психологічній адаптації військовослужбовців, проблема специфіки самоприйняття особистості саме в умовах військового професійного середовища залишається недостатньо концептуалізованою. У цьому контексті дисертаційне дослідження спрямоване на заповнення наявного теоретико-методологічного дефіциту та розширення сучасних уявлень про психологічні механізми професійного становлення майбутніх офіцерів.

Автор обґрунтовано акцентує увагу на феномені мілітарного самоприйняття як специфічному компоненті Я-концепції особистості військового, що формується під впливом професійного середовища, нормативних вимог, військової соціалізації та досвіду функціонування в умовах високої відповідальності й ризику. Важливим є прагнення автора інтегрувати дослідження цього феномена у ширший контекст сучасних наукових дискусій психології особистості, військової психології та психології самосвідомості.

Дисертаційне дослідження є логічним складником цілісного наукового пошуку, що проводиться на базі провідної наукової установи України. Робота виконувалася в межах комплексної науково-дослідної теми лабораторії психології навчання ім. І. О. Синиці «Потенціал генетичної психології в дослідженні взаємодії суб'єктів освітнього простору» (державний реєстраційний номер 0121U107603). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України (протокол № 16 від 29 грудня 2025 р.).

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації Д. В. Оржешка, є достатньо високим та забезпечується цілісністю теоретико-методологічної побудови дослідження, коректною операціоналізацією основних понять, використанням релевантного психодіагностичного інструментарію та належною емпіричною верифікацією отриманих результатів.

Автором здійснено системний аналіз сучасних вітчизняних і зарубіжних підходів до проблематики самоприйняття, Я-концепції, професійної ідентичності та психологічної адаптації військовослужбовців, що дозволило сформувати концептуальну основу дослідження та обґрунтувати доцільність виокремлення феномена «мілітарного самоприйняття» як окремого психологічного конструкта. Важливо, що дисертант не обмежується описом наявних теоретичних моделей, а прагне інтегрувати їх у контекст сучасної військової психології та психології особистості.

Теоретичні положення роботи характеризуються внутрішньою логічною узгодженістю та відповідають поставленій меті й дослідницьким завданням. Наукова аргументація вибудовується послідовно — від теоретичного аналізу проблеми до емпіричного виявлення психологічних особливостей мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів освіти.

Обґрунтованість висновків забезпечується використанням комплексу валідних психодіагностичних методик та адекватних методів математичної статистики, зокрема кореляційного та факторного аналізу, що дозволило виявити структурні взаємозв'язки між показниками мілітарного самоприйняття, особистісними характеристиками та адаптаційними ресурсами курсантів. Вибірка дослідження є достатньою за обсягом (420 осіб) і релевантною меті дослідження, що забезпечує можливість виявлення досліджуваних психологічних закономірностей.

Позитивної оцінки заслуговує прагнення автора поєднати кількісний емпіричний аналіз із психологічною інтерпретацією отриманих результатів. Це дозволило розкрити багаторівневий характер мілітарного самоприйняття та його зв'язок із процесами професійного становлення особистості майбутнього офіцера.

Особливої уваги заслуговує теоретична спроба автора концептуалізувати феномен мілітарного самоприйняття як специфічну форму самоставлення особистості в умовах військового професійного середовища. Такий підхід має евристичний потенціал для подальшого розвитку досліджень у галузі військової психології, психології самосвідомості та професійної ідентичності.

Достовірність та наукова переконливість результатів також підтверджуються достатнім рівнем апробації основних положень дисертації у 3-х фахових наукових виданнях і 10 матеріалах науково-практичних конференцій. Загалом висновки дисертаційного дослідження є аргументованими, методологічно виваженими та такими, що мають теоретичну і практичну значущість для розвитку сучасної психологічної науки.

3. Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Теоретичне значення дисертаційного дослідження Д. В. Оржешка полягає у поглибленні сучасних наукових уявлень про психологічні механізми професійного становлення особистості в умовах військового середовища. У роботі здійснено теоретичне обґрунтування та концептуалізацію феномена «мілітарного самоприйняття», який розглядається як специфічна форма самоставлення особистості, що формується у процесі військової соціалізації та професійної підготовки майбутніх офіцерів.

Практичне значення дисертації визначається її прикладною спрямованістю та можливістю використання отриманих результатів у системі психологічного забезпечення військової освіти. На основі результатів емпіричного дослідження автором розроблено тренінговий підхід до оптимізації мілітарного самоприйняття курсантів військових академій, спрямований на розвиток самоприйняття, рефлексивності, психологічної стійкості та адаптаційних ресурсів особистості.

Позитивно слід оцінити те, що практичний компонент дослідження безпосередньо ґрунтується на отриманих емпіричних результатах та логічно пов'язаний із теоретичною моделлю досліджуваного феномена. Це свідчить про внутрішню цілісність дисертаційної роботи та прагнення автора забезпечити зв'язок між теоретичним аналізом і можливостями практичного застосування результатів дослідження.

4. Оцінка змісту дисертації та її завершеності у цілому.

Дисертаційна робота Д. В. Оржешка характеризується достатнім рівнем концептуальної цілісності, внутрішньої логічної узгодженості та наукової завершеності. Структура дисертації є обґрунтованою та відповідає поставленій меті й дослідницьким завданням. Робота побудована послідовно:

теоретичний аналіз проблеми створює підґрунтя для емпіричного дослідження, а отримані результати логічно інтегруються у систему практичних рекомендацій та прикладних розробок.

Зміст дисертації свідчить про достатній рівень методологічної культури автора та його здатність до самостійного наукового аналізу складної психологічної проблематики. Дисертант послідовно реалізує науковий задум дослідження — від теоретичного осмислення феномена мілітарного самоприйняття до його емпіричної операціоналізації та практичного застосування у контексті психологічного супроводу майбутніх офіцерів.

У першому розділі дисертації здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз проблеми самоприйняття, Я-концепції та психологічних особливостей професійного становлення особистості військовослужбовця. Автором обґрунтовано доцільність виокремлення поняття «мілітарне самоприйняття» та визначено його змістово-психологічні характеристики.

Емпірична частина роботи характеризується достатньою методологічною обґрунтованістю. Автор коректно добирає психодіагностичний інструментарій, послідовно аналізує отримані результати та надає їм змістовну психологічну інтерпретацію. Важливим є те, що результати дослідження не подаються ізольовано, а розглядаються у контексті професійної військової підготовки, особистісної адаптації та психологічної стійкості майбутніх офіцерів.

Завершеності дисертації сприяє наявність практичного компоненту дослідження. Автором запропоновано тренінговий підхід до оптимізації мілітарного самоприйняття курсантів, окреслено його змістово-функціональні характеристики та практичні можливості впровадження у систему психологічного супроводу військової освіти. Це свідчить про прикладну спрямованість роботи та прагнення автора до практичного використання отриманих результатів.

Загалом дисертаційна робота Д. В. Оржешка є завершеним самостійним науковим дослідженням, у якому реалізовано поставлену мету, розв'язано основні дослідницькі завдання та отримано результати, що мають наукову новизну, теоретичну значущість і практичну цінність для розвитку сучасної психології, зокрема військової психології та психології особистості.

5. Повнота викладу в опублікованих працях та відсутність плагіату

Аналіз публікацій здобувача свідчить про повноту висвітлення основних результатів дисертаційного дослідження у фаховому науковому просторі. Ключові теоретичні положення, емпіричні результати та висновки представлені у наукових фахових виданнях України та збірниках матеріалів наукових конференцій. Зміст дисертаційної роботи засвідчує її самостійний науковий характер, належний рівень оригінальності та творчий підхід здобувача до вирішення поставлених дослідницьких завдань. Робота характеризується високою культурою академічного письма, логічною структурованістю викладу матеріалу та послідовністю наукової аргументації.

Робота пройшла перевірку на наявність текстових запозичень; ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації не виявлено.

Отже, дисертація Д. В. Оржешка відповідає вимогам академічної доброчесності, а отримані результати є самостійним, науково обґрунтованим та достовірним внеском автора у розвиток сучасної психологічної науки, зокрема психології особистості та військової психології.

6. Дискусійні положення та зауваження

Попри високу позитивну оцінку дисертаційної роботи, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та дискусійні положення, які, однак, не знижують загальної наукової цінності проведеного дослідження:

1. Передусім, попри ґрунтовний теоретичний аналіз проблематики самоприйняття та Я-концепції особистості, здійснений у першому розділі роботи, потребує більш чіткого концептуального розмежування авторське поняття «мілітарне самоприйняття» із суміжними психологічними категоріями, такими як професійна ідентичність, професійне самоставлення, військова Я-концепція та професійна самооцінка. Подекуди ці феномени описуються як взаємопов'язані настільки тісно, що межі між ними залишаються недостатньо визначеними.
2. У другому розділі роботи доцільним було б більш детально розкрити потенційні методологічні обмеження дослідження, зокрема можливий вплив соціально бажаних відповідей, специфіки військової субординації та актуального воєнного контексту на результати психодіагностичного обстеження курсантів. Водночас більш розгорнуте обговорення меж узагальнення отриманих результатів посилило б методологічну аргументованість дослідження.
3. У третьому розділі роботи доцільним видається дещо ширше висвітлення психологічних механізмів взаємозв'язку мілітарного самоприйняття з іншими особистісними характеристиками. Поряд із ґрунтовним статистичним аналізом, додаткова увага до змістової інтерпретації виявлених взаємозв'язків могла б ще більше посилити психологічну глибину представлених результатів.

7. Загальний висновок та оцінка дисертації щодо присудження ступеня доктора філософії

Дисертація Оржешка Дмитра Валерійовича «Психологічні особливості мілітарного самоприйняття курсантів військових закладів України» має самостійний теоретико-методологічний характер та репрезентує перспективний напрям розвитку сучасної військової психології в умовах трансформації безпекового середовища України. Робота відповідає вимогам порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. №261, пп. 6, 7, 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення

разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Виходячи із вищезазначеного, вважаємо, що Оржешко Дмитро Валерійович заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 «Психологія» з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

доктор психологічних наук, старший дослідник,
в.о. завідувача лабораторії
психології особистості імені П.Р. Чамати
Інституту психології імені Г.С. Костюка
НАПН України

Олена ЧИХАНЦОВА

